

Stanisław Mędala

"The Johannine Literature", Barnabas Lindars, Ruth B. Edwards, John M. Court, Sheffield 2000 : [recenzja]

Studia Theologica Varsaviensia 40/1, 199-203

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Czy zatem nie byłoby lepiej, gdyby autor nie przytaczał IQP, ale podał nam tekst grecki własnej rekonstrukcji, skoro i tak właściwie uczynił to w przekładzie?

A wreszcie uwaga do samego oznaczenia Q. Autor oznacza dokument tradycyjnie sigłem Q. Nazwa to od przeszło stu lat funkcjonuje w literaturze egzegetycznej i z pewnością niełatwo będzie się z nią rozstać. Widać to choćby i w tym, że autor sam posługuje się tym oznaczeniem. Czy jednak nie należało być konsekwentnym i zaproponować nowe oznaczenie dla dokumentu? Czy nie należałoby zamiast niewiele mówiącego Q posługiwać się konsekwentnie nazwą „Ewangelia Galilejska” (w skrócie np. EG) Nazwa nie będzie miała łatwego wejścia do literatury egzegetycznej, ale sądzę, że z czasem tak właśnie może być. Byłaby to najlepsza recenzja dla omawianego opracowania.

Podkreślić należy także bardzo ładną szatę graficzną książki. Podsumowując należy pogratulować ks. A. Paciorkowi dużego osiągnięcia naukowego a biblistów zachęcić do przestudiowania tej rozprawy.

Ks. Roman Bartnicki

Barnabas Lindars, Ruth B. Edwards and John M. Court, *The Johannine Literature. With an Introduction by R. Alan Culpepper* (New Testament Guides), Sheffield, Academic Press, 2000, ss. 324.

Praca składa się z trzech części poprzedzonych wprowadzeniem do pism Janowych napisanym przez R. Alana Culpeppera. Culpepper w syntetycznym wprowadzeniu (ss. 9-29) prezentuje Corpus Johanneum, określa pisma Janowe pod względem gatunku literackiego, omawia autorstwo w oparciu o najwcześniejsze świadectwa, tekst, język i styl, posługiwanie się Starym Testamentem oraz krótko charakteryzuje myśli teologiczne w tych pismach. Chociaż w wielkim skrócie, to jednak Autor kompetentnie wprowadza współczesnego czytelnika w najważniejsze problemy literackie i teologiczne w pismach Janowych. R.A. Culpepper jest znany zarówno z analizy literackiej czwartej Ewangelii (*Anatomy of the Fourth Gospel: A Study in Literary Design*, Philadelphia 1983) jak również z monografii na temat tradycji o Janie synu Zebedeusza (*John the Son of Zebedee: The Life of a Legend*, Columbia 1993, 2 wyd. Minneapolis 2000) oraz nowoczesnego komentarza do czwartej Ewangelii i listów Janowych w serii *Interpreting Biblical Text (The Gospel and Letters of John*, Nashville 1998).

Część pierwsza na temat czwartej Ewangelii została opracowana przez franciszkanina anglikańskiego Barnabę Lindarsa. Była ona już wcześniej publikowana w serii z Sheffield „New Testament Guides, 4” (JSOT Press 1990). Lindars jest

znany badaczem czwartej Ewangelii. Napisał m.in. komentarz do czwartej Ewangelii w serii „New Century Bible” (London 1972) i rozprawę na temat jej genezy (*Behind the Fourth Gospel*, London 1971). Najpierw Autor wskazuje kilka nowszych komentarzy w języku angielskim nie wymagających znajomości języka greckiego i dwa komentarze (C.K. Barrett i R. Bultmann), które wymagają znajomości języka oryginalnego (ss. 30-31). Następnie w pięciu rozdziałach daje szczegółowe wprowadzenie w problematykę literacką, historyczną i teologiczną czwartej Ewangelii. W rozdziale pierwszym (ss. 32-39) przedstawia najważniejsze problemy nasuwające się przy czytaniu czwartej Ewangelii i ukazuje charakterystyczne rysy tego dzieła: wielowymiarowość, szczególną funkcję „Żydów” i inkluzywny język w prezentacji Jezusa. W rozdziale drugim (ss. 40-61) Lindars wszechstronnie naświetla zagadnienia autorstwa i genezy czwartej Ewangelii, zwracając szczególną uwagę na funkcję Umiłowanego Ucznia oraz homilie ewangelisty wyjaśniające naukę Jezusa dla konkretnego środowiska kościelnego. W rozdziale trzecim (ss. 62-79) Autor stara się dokładniej ustalić czytelników, do których ewangelista kierował swoje orędzie. Podkreśla, że czwarta Ewangelia wyrosła z tradycji chrześcijańskiej, zakorzenionej w nurcie myśli żydowskiej znanej z pism qumrańskich, ale na jej sformułowanie miały wpływ debaty z judaizmem końca I w. oraz przeznaczenie orędzia dla wykształconych chrześcijan ze świata hellenistycznego. Rozdział czwarty (ss. 80-102) eksponuje charakterystyczne tematy teologiczne czwartej Ewangelii: pojęcie zbawienia, eschatologia zrealizowana, życie i życie wieczne u Jana, Janowe ujęcie wiary w Jezusa, Prolog, wcielenie, Stary Testament, przymioty Jezusa, śmierć Jezusa, Syn Człowieczy, wypowiedzi „Ja jestem”, zmartwychwstanie, Paraklet. W ostatnim, piątym rozdziale (ss. 103-108) Lindars wskazuje na pewne zasady w celu zastosowaniu orędzia czwartej Ewangelii do dzisiejszego czytelnika. Podkreśla on, że wbrew pozorom czwarta Ewangelia reprezentuje główny nurt teologiczny wczesnego chrześcijaństwa, ma wymiar egzystencjalny i zawiera bogactwo doświadczenia duchowego. Zdaniem Lindarsa ewangelista ukazuje Jezusa w jego autentycznym wymiarze historycznym i pełnym wymiarze teologicznym, a zamiarem ewangelisty jest przemiana sposobu percepcji rzeczywistości przez czytelnika. Po każdym rozdziale są podane wskazówki na temat lektury do dalszego czytania.

Część drugą dotyczącą listów Janowych, publikowaną w serii „New Testament Guides, 19” (JSOT Press 1996), opracowała Ruth B. Edwards, feministka Szkockiego Kościoła Episkopalnego, w sposób analogiczny do opracowania czwartej Ewangelii. Ale objętość opracowania (ss. 110-203) oraz podział problematyki listów na dziewięć rozdziałów dowodzi, że nie mamy tutaj już tak zwartej syntezy jaką zaprezentował Lindars. Opracowanie zaczyna się przedstawieniem ważniejszych komentarzy w języku angielskim i dwóch komentarzy w języku niemieckim (H.-J. Klauk i F. Vouga) oraz podstawowych książek i artykułów (ss. 110-111).

Rozdział pierwszy (ss. 112-121) omawia najważniejsze cechy listów Janowych: grupa pism enigmatycznych, Apostoł Miłości, światło i ciemność, oni i my, właściwa postawa i właściwa wiara, czy wierzący grzeszą, metodologia i podejście w tym studium. Autorka proponuje czytanie tych listów w odwrotnej kolejności niż jest ona w kanonie (3J, 2J i 1J) oraz uwydatnia teologiczny charakter listów. Drugi rozdział (ss. 122-131) skupia uwagę na problematyce literackiej i historycznej 3 i 2 listu Janowego. W trzecim rozdziale (ss. 132-143) Edwards daje szczegółowe wprowadzenie do 1 J: forma literacka, struktura, styl grecki 1 J, źródła, podłoże. Rozdział czwarty (ss. 144-152) poświęcony jest autorstwu i dacie powstania 1 J ze zwróceniem uwagi na związek tego listu z czwartą Ewangelią. Edwards stwierdza, że problem autorstwa i dokładnej daty powstania listów Janowych jest w dalszym ciągu otwarty, ale jej zdaniem najlepiej genezę tych pism tłumaczy hipoteza szkoły Janowej. W piątym rozdziale (ss. 153-162) omawia chrystologię w relacji do „oponentów”. Autorka podkreśla polemiczny charakter listów pisanych w kontekście wyznania wiary i kontrowersji z przeciwnikami. Następnie ukazuje próby identyfikacji „oponentów” w egzegezie współczesnej. Trafnie stwierdza, że polemiczny charakter 1 J należy traktować głównie jako styl retoryczny dla celów dydaktycznych. Rozdział szósty (ss. 163-173) podaje idee przewodnie 1 J wyodrębniając prooemium (1,1-4), główny trzon oraz zakończenie (5,13-21). Autorka zwraca uwagę na mniejsze jednostki tematyczne i różnorodność idei teologicznych. Rozdział siódmy (ss. 174-183) został poświęcony tematowi miłości, gdyż Edwards uważa go za główny wkład autora 1 J do teologii i etyki chrześcijańskiej. Omawia tu miłość Boską i miłość ludzką, język miłości, Bóg jest miłością, miłość wzajemna jako odpowiedź na miłość Boga, problemy miłości braterskiej. Na końcu wyjaśnia, że mówienie o „braciach” nie implikuje dyskryminacji kobiet. Tytuł rozdziału ósmego (ss. 184-193) „Grzech, przebaczenie, sąd i eschatologia” jest nieadekwatny. Wynika to nawet z omawianych zagadnień: ofiara i przebaczenie, przyszły sąd, grzech i bezgrzeszność, grzech wiodący do śmierci. Eschatologia wyrażona jest tu w konkretnych pojęciach (sąd, paruzja), a nie stanowi odrębnego zagadnienia. Ostatni, dziewiąty rozdział (ss. 195-203) zawiera syntetyczne ujęcie omawianych zagadnień: literacki i historyczny charakter listów, sektarianizm i dualizm, miłość i postępowanie etyczne, doktryna i doświadczenie religijne. Po każdym rozdziale podana jest dość obszerna i reprezentatywna literatura do dalszego czytania.

Część trzecią na temat Apokalipsy, publikowaną w serii „New Testament Guides, 20” (JSOT Press, 1994), opracował John M. Court. Podobnie jak w poprzednich dwóch częściach najpierw mamy podane najważniejsze komentarze i studia anglojęzyczne. Natomiast omówienie formy i treści Apokalipsy zostało rozłożone na pięć rozdziałów. W pierwszym rozdziale (ss. 208-219) Court stwierdza, że pisząc w 1979 rozprawę na temat Apokalipsy (*Myth and History in the Book*

of Revelation), główną uwagę zwracał na kontekst historyczny, w którym powstało to dzieło, ale teraz po przemyśleniu problematyki zmienił swoje zdanie. Nie odrzucając metody historyczno-krytycznej w badaniu Apokalipsy, proponuje wykorzystanie nowych podejść do apokaliptyki i akceptację pluralizmu metod. Nowego podejścia do Apokalipsy wymaga najpierw stwierdzenie, że należy ona do literatury protestu i rewolty. Technika komputerowa nie daje jednoznacznej odpowiedzi na pytania historyczno-krytyczne, natomiast podejście socjologiczne ukazuje odbitą w niej grupę przeżywającą silny stres, wynikający jeśli nie z prześladowania to na pewno z ostracyzmu i społecznej pogardy. Do tego dochodzą konflikty wewnętrzne. Tę sytuację wyjaśniają obrazy cesarstwa rozumiane w modelu socjologicznym „władzy imperialnej”, która promuje kult cesarski we wschodnich prowincjach. W tym kontekście grupa, w której powstała Apokalipsa parodiuje ceremonie rzymskiego dworu cesarskiego i szuka własnej tożsamości. Dlatego Apokalipsę należy czytać nie w porządku chronologicznym, ale tematycznym i teologicznym. W rozdziale drugim (s. 220-268) Autor proponuje tematyczną lekturę Apokalipsy: wizje Boga (1,12-16; 17-20; 4,1-8; 5,1-6; 5,7-14; 15,2-8; 19,11-16), wizje Kościoła w świecie (1,1-11; 2,1-7; 3,14-22; 1,5-6; 5, 9-10; 6,9-17; 7,1-4; 11,1-3; 4-13), wizje stworzenia (4,8-11; 6,12-17; 8,6-13; 10,1-11; 11,15-19; 14,6-7; 14-20; 18,21-24), wizje rywalizujących potęg (6,1-8; 9,1-11; 12,18-13,8; 13,11-18; 16,12-16; 17,1-18; 20,1-10), wizje przyszłości (3,7-13; 7,9-17; 12,1-12; 12,13-17; 21,1-21; 21,22-22,5; 22,6-21). Rozdział trzeci (ss. 269-282) został poświęcony problematyce literackiej Apokalipsy. Autor omawia Apokalipsę jako gatunek literacki, elementy składowe dzieła, integralność i strukturę Apokalipsy, charakter języka objawienia, intencja autora i odpowiedź czytelnika. W tym ostatnim zagadnieniu Court zwraca uwagę na intertekstualność w Apokalipsie, ujęcie dramatyczne, symbol i alegorię. W rozdziale czwartym (ss. 283-295) Court omawia kontekst historyczny i społeczny wspólnoty Apokalipsy w oparciu o świadectwa zewnętrzne i wewnętrzne. Ostatni, piąty rozdział (ss. 296-307) eksponuje trwałe wartości teologiczne i doktrynalne Apokalipsy w czterech punktach: osoba Chrystusa, dzieło Chrystusa, nauka o Bogu, dzieło Ducha Świętego. Podobnie jak w poprzednich częściach po każdym rozdziale są podane opracowania do dalszej lektury

Pod względem edytorskim książka została starannie przygotowana. Jest ona opatrzona dwoma indeksami: indeksem odniesień do tekstów biblijnych (ss. 308-320) oraz indeksem autorów (ss. 321-324). Wszystkie pisma Janowe zostały opracowane sumiennie i kompetentnie, a równocześnie podane językiem prostym i komunikatywnym. Autorzy opierają się w dużej mierze na badaniach własnych w kontekście współczesnej egzegezy anglojęzycznej. Oprócz przedstawienia wiedzy dotyczącej poszczególnych pism Janowych, każdy z trzech autorów wnosi w tej publikacji znaczący oryginalny wkład: B. L i n d a r s wydobywa unikalny charakter

i głębię duchowości czwartej Ewangelii; R.B. Edwards podaje oryginalną analizę motywów i tematów teologicznych 1 Jana; J.M. Court odkrywa na nowo niezwykłą siłę wyrazu i aktualność Apokalipsy.

Opracowanie jest przeznaczone dla czytelników języka angielskiego, dlatego na ogół pomijane są aktualne dyskusje uczonych w języku francuskim, niemieckim, włoskim czy hiszpańskim. Nie dowiadujemy się więc o badaniach warstw językowych i literackich czwartej Ewangelii przeprowadzonych przez M.-É. Boisarda, ani o badaniach etapów redakcji Apokalipsy dokonanych przez egzegetów francuskich (np. M.-É. Boisard, F. Rousseau). Ze względu na datę opracowania zrozumiałe jest, że Lindars nie wspomina o próbie identyfikacji Umiłowanego Ucznia z bogatym młodzieńcem z Ewangelii synoptycznych (Mk 10,17-22 i par.) przez R. Nordsiecka (*Johannes. Zur Frage nach Verfasser und Entstehung des vierten Evangeliums. Ein neuer Versuch*, Neukirchen-Vluyn 1998) oraz o propozycji odczytywania ujęcia godności Jezusa w czwartej Ewangelii na tle pojęcia władzy w cesarstwie rzymskim (R.J. Cassidy, *John's Gospel in New Perspective. Christology and the Realities of Roman Power*, Maryknoll, NY 1992), ale nie wiadomo dlaczego pomija milczeniem hipotezę aleksandryjskiego pochodzenia czwartej Ewangelii (J.J. Gunther, *The Alesandrian Gospel and Letters of John*, CathBibQuart 41, 1979, 581-603). Podobnie Court nie tylko nie wspomina o badaniach Apokalipsy prowadzonych przez U. Vanni'ego, ale także o propozycji czytania Apokalipsy jako dzieła żydowskiego przystosowanego do czytania przez chrześcijan po włączeniu pewnych dodatków (Ap 1-3; 22,8-21) i glos o charakterze chrystologicznym (J.F. Whealon, *New Patches on the Old Garment: The Book of Revelation*, BibTheolBull 11, 1981, 54-59). W całości książka przedstawia jednak dobrą syntezę aktualnej wiedzy na temat literatury Janowej w środowisku anglikańskim. Z jednej strony, zgodnie z egzegetyczną tradycją anglikańską, stanowi świadectwo pozytywnego i konstruktywnego podchodzenia do literatury Janowej, a z drugiej strony świadczy o specyficznym konserwatyzmie i ostrożnym przyswajaniu sobie wyników dyskusji prowadzonych w innych środowiskach naukowych.

Stanisław Mędała CM

Otto Kaiser, *Studien zur Literaturgeschichte des Alten Testaments* (Forschung zur Bibel 90), Echter Verlag Würzburg 2000, ss. 249

Na tekst biblijny można patrzeć nie tylko jak na tekst natchniony i święty, ale także jako na tekst literacki, stosując do niego wszystkie procedury, jakie się stosuje przy analizie innych utworów literackich. Więcej nawet – całe Pismo Święte